

**Признават ли съдиите грешка, или за силата на аргументите, променящи
тълкуването на закона**

**50 години от първото издание на „Запазената част в наследството“ на проф. Петко
Венедиков**

**д-р Васил Петров,
съдия в СРС**

„Ние може да сме допуснали грешка – казваше шеговито един върховен съдия¹ – но никога няма да си я признаем“. В действителност не са редки случаите, в които Върховният съд при формиране на казуалната си практика, а също и при постановяване на задължителни тълкувателни решения, подведен от едно или друго неразбиране на текста на разпоредбата, допуска грешка в тълкуването, която после дълго се задържа. Склонни ли са съдиите обаче да признаят, че са сгрешили, и доколко упорити са в поддържането на едно неправилно, нелогично или нецелесъобразно тълкуване само защото то е отдавна утвърдено? Ето въпрос, достоен за социологическо или дори интердисциплинарно изследване.

Настоящото преиздаване на първото издание на професор-Венедиковата „Запазена част в наследството“ от 1972 г., използвайки повода на половинвековния юбилей на книгата, цели донякъде да тества именно горния въпрос: доколко съдиите днес биха били склонни да преосмислят някои спорни тълкувания на Закона за наследството при запознаване с логичните и ерудирани доводи на проф. Венедиков. При това нарочно се преиздава първото, а не последващите издания на книгата, макар те да са редактирани от самия проф. Венедиков. В изданията след 1990 г. проф. Венедиков добавя немного нов материал (основно в допълнително изложение на характеристиките на договора за дарение и видовете дарения от значение при формиране на маса по чл. 31 ЗН), но пък съкращава бележките под линия и някои подробни абзаци с доводи, в които подлага на критичен анализ практиката на Върховния съд и становищата в доктрината (основно учебника на Христо Тасев).

При преиздаването на първото издание на книгата възниква въпросът: допустимо ли е да се преиздава то, дори и да е по-подробно, по-интересно и по-полезно за практиката и за правната наука, при положение, че самият автор – проф. Венедиков – е извършил преработка на текста и е направил ново издание. Отговорът е, че поначало не е етично да се преиздава текст, ако самият автор е променил възгледите си, отрекъл

¹Името на конкретния съдия запазвам в тайна. Изявлението му е шега, обобщаваща нагласата на други съдии.

се е от някои свои тези или становища и вече поддържа други. Нищо от текста на изданията след 1990 г. обаче не сочи, че проф. Венедиков е искал да се отрече или да преосмисли свои възгледи от първото издание. Текстът просто е редактиран, така че да бъде съкратен и по-сбит. При това съкращение обаче са отпаднали някои много ценни пасажки, съдържащи критично обсъждане на съдебната практика до 1972 г. или излагащи ценни мисли по тълкуването на Закона за наследството в светлината на стария закон и в сравнителноправна перспектива.

На следващо място, на няколко места в изданията след 1990 г. прозира песимизъм за възможността да се „победи“ неправилното тълкуване в съдебната практика. Ето пример. В първото издание на „Запазената част“ пространно се обсъжда (§ 5) въпросът каква е запазената част в наследството на преживелия съпруг, когато сънаследява с наследници от трети ред – по който въпрос има празнота в закона. Чрез прилагане на норми на закона по аналогия и след анализ на предназначението на запазената част се обосновава, че тя е $1/3$, когато съпругът конкурира с братя и сестри, или с възходящи от втора и по-висока степен, и $1/4$, когато конкурира едновременно с братя и сестри и с възходящи от втора и по-висока степен. След първото издание обаче Върховният съд постановява ППВС 1/84 г., с което приема, че запазената част на съпруга е $1/2$, а когато конкурира едновременно с братя и сестри и с възходящи от втора и по-висока степен и при брак, продължил до 10 години, запазената част е в размер на $1/3$. В изданията след 1990 г. проф. Венедиков е съкратил собствените си подробни мотиви и макар да критикува становището на ВС, защитава (§ 4) своето така: „Моето лично мнение е, че в случаите, в които Пленумът е признал на съпруга запазена част $1/2$, би трябвало да му се признае $1/3$, а в случая, когато Пленумът е признал $1/3$ – $1/4$. Но излишно е да се впускам в повече обяснения, като се има предвид, че постановлението на Пленума е задължително (чл. 59 ЗУС)“.

Песимизмът, който прозира зад горните съображения – че вече има задължително тълкуване на ВС, което едва ли ще бъде отменено от самия ВС – обаче е неоснователен. ВС нерядко се вслушва в силата на аргументите и преразглежда собствените си неправилни, макар и дългогодишни тълкувания. Пример за горното е постановеното през 2005 г. Тълкувателно решение № 1 от 04.02.2005 г. по тълк.д. № 1/2005 г., с което ВКС обявява за загубила сила т. 15 от ППВС № 4/1964 г. и се връща към тълкуването, дадено с Тълкувателно решение № 28/1962 г., относно чл. 30, ал. 2 ЗН.

Песимизмът има и втори аспект – липсата на достатъчно увереност, че доводите на правната наука могат да преобърнат мненията на върховната съдебна инстанция. Но

и този песимизъм е неоснователен. Например в първото издание на „Запазената част“ (§ 53) проф. Венедиков посочва, че ОСГК с ТР № 28/62 г. приема, че под „наследници по закон“ в чл. 30, ал. 2 ЗН се разбират само призованите наследници, с аргумента, че изискването по чл. 30, ал. 2 ЗН за приемане по опис е предвидено по съображение, че без него наследникът ищец може да се възползва от това, че лицата, в полза на които е направено завещание или дарение, които не са негови сънаследници, а трети лица, не знаят подробно актива на наследствената маса и като укрие известна част от същия, да иска намаление на завещаните разпореждания или дарения, макар всъщност запазената му част да не е накърнена. Откъде обаче ОСГК е взело това съображение, което не е изрично изразено в текста на закона? Отговорът е: то е преписано дословно от второто издание на учебника на проф. Венедиков „Система на българското наследствено право“ (§ 306) от 1945 г. – учебник, по който върховните съдии в началото на 60-те години навярно са учили в своята младост! Ето пример как дори при променени икономически условия и обществено-политически строй становищата на правната доктрина пряко могат да влияят и формират мотивите на задължителните съдебни актове на върховния съд².

В предлаганото сега на читателя ново издание на първото издание от 1972 г. се откриват множество малки пасажи, вкл. разположени и в бележки под линия, в които се срещат ценни аргументи, подлагащи на съмнение както някои разрешения на съдебната практика, така и насърчаващи размисъл по точните аргументи за възприемането на някои иначе правилни становища. Защото правилните доводи в правото нерядко са по-важни от правилния резултат. Или по-точно казано, постигането на правилен резултат с грешни доводи понякога е по-вредно, отколкото постигането на неправилен резултат, тъй като правото е ефективен регулатор на обществените отношения само ако убеждава към доброволно подчинение, само ако е убедително. Доводи, които са неубедителни, откъслечни или нелогични, не убеждават. Първото издание на „Запазената част“ от 1972 г. с неговите богати аргументи, множество практически примери и критичен преглед на съдебната практика служи именно на тази цел и кауза на правната наука. Поднася се на читателя без изменения или корекции. Добавени са само някои обяснителни бележки и препратки към по-нова съдебна практика на ВКС, които да ориентират читателя за посоката, в която върви понастоящем тълкуването на

² Податливост на доводите на правната наука у съдиите в нашия ВКС е отбелязана още преди 1944 г. Вж. статията на **Бочев, Иван**. Върху практиката на гражданските отделения на ВКС през последните двадесет години, публикувана в сп. „Правна мисъл“, г. VII (1941), № 9–10, с. 557–591, достъпна и на сайта „Съдебно право“ (<http://www.sadebnopravo.bg/>), считано от 08.06.2015 г.

върховната съдебна инстанция. Добавени са и библиографии, улесняващи проучването на творчеството на проф. Венедиков и на въпросите на запазената част в наследството. Ползотворно четене!

05.02.2023 г.